

La meva mare, la pianista Alícia de Larrocha, i la seva relació amb Viladrau

ALÍCIA TORRA DE LARROCHA

*My mother, the pianist Alicia de Larrocha, and her relationship with
Viladrau*

Al 2023 es va commemorar el centenari del naixement de la meva mare, la pianista Alícia de Larrocha. És per això que, amb aquest article, pretenc apropar la seva figura al lector des del punt de vista d'una filla que, degut a haver estat llargues temporades mancada de la figura materna, va establir una relació materno-filial bastant atípica, en la que la sobreprotecció per ambdues parts era sempre present. Es podria dir que, des que el meu pare va morir (1982, amb 61 anys) va ser quan realment ella i jo ens vam començar a conèixer... Jo tenia 23 anys i vaig prometre al meu pare que, quan ell faltés, jo faria tot el que calgués perquè continués endavant amb les seves gires de concerts. Van ser temps molt durs per a ella, però la petita empenta que va significar el fet de viatjar juntes, va servir per a que, després d'aquella primera gira de concerts faltant el seu puntal, tornés a agafar forces per començar una nova etapa en la que es va refugiar de ple en la música, la seva veritable vocació.

Paraules clau: Alicia de Larrocha, pianista, música, vocació, Viladrau.

In 2023, the centenary of the birth of my mother, the pianist Alicia de Larrocha, was commemorated. That is why, with this article I intended to bring her figure closer to the reader, from the point of view of a daughter who, living long periods of time without a mother figure, established a rather atypical mother-child relationship, in which overprotection by both sides was always present. One could say that it was since my father's death (1982, aged 61) that she and I really got to know each other... I was then 23 years old and promised my father that when he was gone, I would do everything necessary for her to continue her concert tours. There were very hard times for her, but the incentive of traveling together, served so that, after that first concert tour missing her greatest supporter, she regained her strength to begin a new stage in which she took full refuge in music, her true vocation.

Keywords: Alicia de Larrocha, pianist, music, vocation, Viladrau.

FILLA DE...

Per presentar-me diré que sóc una «filla de...». No pensin malament, no van per aquí els trets. Tot al contrari! Sí, ja sé que tots som fills i filles d'algú, però en el meu cas, com en el de la majoria de descendents d'algú conegut, acostumo a ser presentada així, com a «filla de» i no pel meu nom. La veritat és que mai no m'ha molestat, més aviat tot al contrari. M'agrada i sempre m'he sentit i em sento molt orgullosa.

A la meva família, la persona coneguda va ser la meva mare, la pianista Alícia de Larrocha. No utilitzo la paraula «famosa» perquè es pot confondre amb «popular», és a dir, que tothom sap qui és la persona. Ella va ser coneguda i reconeguda al minoritari món de la música clàssica, però, fora d'aquest àmbit, la majoria de la gent no sap qui va ser. Tot i així, sempre li agrairé que fugís de la popularitat, del màrqueting, del «famosaig», i de tot allò que, suposadament, rodeja la vida d'un artista, ja que les nostres vides (la del meu germà i la meva), haurien estat molt diferents. També, gràcies a la seva discreció i, sobretot, a la seva fòbia mediàtica que va anar augmentant al llarg dels anys, al dia a dia, era una persona totalment anònima que sortia al carrer i viatjava sola pel món, sense que ningú la reconegués.

No cridava l'atenció. Feia 1.45 m d'alçada, i aquesta característica física que tants complexos li va causar, la feia passar totalment desapercebuda.

Per semblar més alta, de jove, portava sabates amb plataformes (crec que a aquest tipus de calçat li deien «topolinos» que, com ara, estaven de moda) i, a més, acostumava a col·locar la seva llarga cabellera a la part frontal del cap, formant un monyo que li feia aparentar alguns centímetres més alta...

Jo sempre la recordo amb sabates de taló i, ja de gran, li va costar més d'un esquinç. L'entenc perquè jo també sóc baixeta (característica de la família De Larrocha) i mai no porto calçat pla. És curiós comprovar com tot és relatiu... Jo faig 1.56 m. i recordo que, quan ella no arribava a agafar alguna cosa i jo l'ajudava, em deia «Quina sort tens de ser tan alta» ha, ha, ha!

EL MEU PARE

Joan Torra i Duran (1920-1982), va ser el segon de set germans, tres nois (Ernest, Joan i Pere) i quatre noies (Maria Antonia, Mercè, Quima i Maite). Va néixer a Sabadell, on el seu pare i un soci tenien la fabrica tèxtil Llorenç i Torra. Els seus 2 germans, Ernest i Pere, van dedicar-se a la fàbrica, en canvi ell, malgrat la decepció del seu pare, tenia altres interessos més artístics. Li agradava la música i tenia talent. De jovenet, va estudiar piano

a Sabadell i, més tard, passada la Guerra Civil, quan la seva família ja s'havia traslladat a viure a Barcelona, algun amic comú, li va presentar la meva mare. Era el 1941. Ell tenia 21 anys i ella 18. En veure'l una mica desorientat, la meva mare el va recomanar que perfeccionés els estudis de piano amb el seu mestre, Frank Marshall i així va ser com Joan Torra es va involucrar amb l'Acadèmia Marshall, arribant, anys més tard, a formar part del professorat del centre.

El meu pare admirava molt la meva mare com a pianista, de fet, era el seu fan número 1, però, també, pel seu caràcter extrovertit tant diferent al d'ell. Es van enamorar i van començar a festejar. Va ser al llarg d'aquest període quan van fer diversos concerts a 2 pianos. Ella ja era una pianista amb un cert renom i ell era un jove amb una incipient carrera com a pianista, però molt més indecís. Aquell rodatge que va fer amb ella, li va servir per donar el pas a tocar en solitari, però, quan van decidir casar-se, com anaven justets de calerons i ell tenia clar que, qui realment valia era ella, va decidir deixar els concerts per dedicar-se a fer de professor a l'Acadèmia Marshall i a facilitar la vida a la seva dona, ajudant-li en tot el que calgués per a que ella pogués continuar amb la seva trajectòria artística.

Al jove Joan li costava prendre decisions. Un clar exemple és el temps que va trigar a demanar la meva mare que es casés amb ell. Al menys van estar festejant 7 o 8 anys! Com ella ja començava a estar impacient, un dia que van anar plegats a prendre alguna cosa, el va animar a que demanés alguna beguda que el fes desinhibir-se una mica per tal que es llancés i així va ser com finalment li va proposar matrimoni. Ella, com a petita venjança, el va fer patir una mica dient-li que li contestaria amb música... Si al pròxim recital ella tocava com a bis una «*Romança sense paraules*» de Mendelssohn, voldria dir que sí, i si tocava una altre obra, voldria dir que no. Per descomptat, va tocar Mendelssohn. Es van casar el 21 de juny de 1950 a l'església de Sant Just i Pastor de Barcelona.

Alicia de Larrocha i Joan Torra, assajant conjuntament a casa la família Torra Duran a Barcelona. (Arxiu Alicia de Larrocha, 1943).

Alicia de Larrocha i Joan Torra passejant. (Arxiu Alicia de Larrocha, finals anys 40).

Casament Alicia i Joan. (Arxiu Alicia de Larrocha, 21 de juny del 1950).

VILADRAU

Al 1933 el meu pare, amb 13 anys, va agafar alguna malaltia respiratòria i el metge de capçalera de la família va recomanar que li convenia anar a algun lloc d'altitud, per respirar aire pur. Va ser per aquesta raó que la família Torra-Duran va anar per primer cop al poble de Viladrau a passar l'estiu i, des d'aleshores, hi van anar-hi tots els anys, fins l'actualitat que encara hi anem els descendents.

Primer, van llogar una casa que es deia, i encara es diu, *Los Cedros*, a les afores del poble (a la zona que actualment es coneix com el Pla). Quan va esclatar la Guerra Civil, van decidir apropar-se al poble i, mentre buscaven casa, van passar un temps a l'Hotel Bofill. Els 3 anys que va durar el conflicte, la meva avia amb les seves 3 filles (la quarta encara no havia nascut) i el petit dels nois, van viure a una casa del poble, al carrer Pare Claret, davant de l'església, al costat d'una carnisseria que després va ser la Fonda la Moderna i molt més tard, el restaurant El Racó. El meu pare i el seu germà gran, l'Ernest, també hi van ser-hi fins que els van cridar a files.

Passada la guerra, el meu avi va decidir comprar una torre. Va escollir una a mig camí entre el poble i el Pla que havia estat construïda (o restaurada) per l'arquitecte Puig i Cadafalch. Fins aleshores, era coneguda com «Ca l'Espriu» o «Xalet Espriu» ja que els últims propietaris eren la família Espriu que, també, per motius de salut d'un dels seus fills, el Salvador (el famós poeta), van anar a passar temporades a Viladrau. No sé per quina raó, la torre també era coneguda com a «Can Mueca» o «Can Ganyota». Pot ser és perquè a la gent del poble no els hi agradava la seva estètica.

Com els Torra-Duran eren colla, l'avi va decidir ampliar la torre i construir una piscina. Aquestes obres van representar una nova aparença de la casa, desapareixent la major part de les característiques de l'arquitectura de Puig i Cadafalch. De les poques parts que van sobreviure va ser la torrassa, petita estança rodejada de finestres on el jove Salvador Espriu hi havia passat tantes hores llegint i escrivint... Ara, amb un canvi tan dràstic, ens posaríem les mans al cap considerant-ho un sacrilegi, però suposo que, en aquell temps, no se li donava tanta importància...

A partir d'aquesta reforma, la torre i tota la finca, es va conèixer com a Can Torra.

Obres d'ampliació del xalet Espriu, convertint-se en Can Torra. (Arxiu Alícia de Larrocha, 1944).

Tornem a mitjans dels anys 40. Va ser aleshores quan la meva mare va anar per primer cop a Viladrau. Al principi, per no anar-hi sola, anava a veure el seu xicot, acompanyada de les seves germanes i germà, o d'alguna amiga ja que, anar a casa dels senyors Torra (ja fos a Barcelona o a Viladrau) li feia molt de respecte. Ella venia d'una família senzilla i tenia por de no ser a la alçada. No estava acostumada a veure noies de servei, ni xofers, com era habitual a les cases benestants d'aquella època.

D'esquerra a dreta, Alícia de Larrocha, Joan Torra i Rosa Sabater, a Viladrau.
(Arxiu Alícia de Larrocha, agost 1945).

Mercè Torra, Alícia de Larrocha, Teresa de Larrocha i M. Antonia Torra, a la piscina de Can Torra. (Arxiu Alícia de Larrocha, 1943).

Alicia i Joan al jardí de can Torra. (Arxiu Alicia de Larrocha, principis anys 50).

Li entusiasmava anar a la muntanya i estar rodejada de natura. Li recordava quan, de petita, anava a la masia que tenien els Cassadó-Moreu (família del violoncel·lista, Gaspar Cassadó) a Santa Elena d'Agell (Cabrera de Mar)... les excursions, el bosc, l'olor a herba o a llenya. Tot això ho tornava a viure, sobretot quan anava a la masoveria de Can Torra a passar una estona amb els masovers, la Mercè i el Quim Esquis, que eren els que s'encarregaven de cuidar la finca, conrear els horts, criar conills i gallines i segurament algun altre animal. Tenien 3 fills: el Vicens, el Josep i el Quim. El Vicens i el Josep van ser qui, en faltar els seus pares, van continuar la seva tasca.

A mida que la família Torra es va anar ampliant (el meu pare es van casar, així com els seus germans i germanes) la torre s'anava quedant petita, sobretot quan van començar a néixer criatures. Es per això que el patriarca, el meu avi, amb la intenció de tenir als seus fills i nets a prop, va fer construir, a la mateixa finca, quatre cases iguals. Una, pel fill gran i, les altres 3, per a les 3 filles casades i amb descendència. La resta, que eren els meus pares amb el meu germà i jo, el meu oncle Pere, també casat, però sense fills, i la germana petita del meu pare, la Maite, aleshores soltera, ens vam quedar a la torre amb els avis.

Durant la meva infància, els estius a Viladrau eren fantàstics. Entre els avis, pares, tiets i cosins, érem tanta colla, que no ens calia sortir de la finca per

divertir-nos. Tots plegats, celebràvem aniversaris i sants, fèiem gimcanes, excursions, ens disfressàvem, i ens passàvem hores a la piscina. Tot era meravellós fins que la meva mare se'n havia d'anar de viatge. Va ser a partir de 1966, que la seva agenda de concerts es va anar omplint cada vegada més i, per tant, les seves absències eren més contínues i, fins i tot, més llargues. Quan, entre gira i gira, tenia alguns dies lliures (no més d'una setmana), venia a Viladrau, però, a part d'alguns moments d'esbarjo en els que baixava a la piscina, jugava a cartes amb les cunyades o s'apuntava a alguna excursió, es passava el dia estudiant en un dels dos pianos verticals que hi havia a una petita habitació.

Recordo com si fos ara que, a les tardes, quan la meva mare no hi era, m'agafava un sentiment de tristesa molt gran. Durant les postes de sol, em quedava mirant l'horitzó i em queien les llàgrimes. La trobava molt a faltar. En canvi, era tot un esdeveniment el dia que arribava d'un viatge. El meu germà, Kiko, i jo, esperàvem ansiosos a la tanca de baix de la finca per veure el Seat 850 blanc per la pujada de l'Hostal de la Gloria. El meu pare, en quan ens veia, tocava el clàxon i nosaltres, cridant d'emoció, corríem cap a la tanca del jardí de dalt, que es per on s'arribava en cotxe a la torre gran. En aquest cas, tot era alegria, fins que es tornava a marxar.

Imatges extretes d'una filmació. Alicia de Larrocha d'excursió per Viladrau i jugant a cartes a la piscina de Can Torra. (Arxiu Alicia de Larrocha, estiu 1964).

Va haver-hi una ocasió en que va fer un concert a Viladrau. Va ser el 22 de setembre de 1962 al Club Viladrau, lloc de trobada dels estiuejants, on se li va retre un homenatge.

Van anar passant els anys, l'avi Torra va morir el 1967 i la torre era massa gran i difícil de mantenir. Va ser llavors quan es va decidir dividir la torre

en 3 habitatges i unes golfes. Va ser la segona gran reforma, encara que, aquesta vegada va ser, principalment a l'interior i només es va tocar una petita part de la façana. Les obres van començar el 1972. L'avia i la tia Maite es van quedar a baix, a peu de jardí. Els meus pares, al pis del mig i, l'oncle Pere i la seva dona, Mery, al pis d'a dalt.

Durant les obres, no recordo que la meua mare estigues gaire involucrada perquè estava molt temps fora. El meu pare era qui s'encarregava de tot i li consultava les coses per telèfon o per carta, tal com ho havia fet abans de casar-se, amb el pis de Barcelona a on van anar-hi a viure.

Alicia de Larrocha estudiant a l'habitació dels pianos, abans d'acabar la reforma de Can Torra. (Arxiu Alicia de Larrocha, 1974).

Alicia de Larrocha a can Torra, al fons es veu Viladrau. (Arxiu Alicia de Larrocha, agost 1972).

A partir dels anys 70s, però, sobretot, dels 80s en endavant, la meua mare ja no va pujar gaire a Viladrau. El meu pare ens va deixar a l'agost del 1982, amb només 61 anys, i des d'aquell moment, en que va perdre el seu gran suport, ella es va refugiar en la música, viatjant encara més i fent molts més concerts dels que habitualment feia. L'última vegada que va anar-hi a passar el dia, va ser el 7 de juny del 2007. El seu estat de salut ja era molt feble. Anava en cadira de rodes perquè, des del 2004, que es va trencar el fèmur, mai es va tornar a recuperar del tot.

Com a curiositat, el 1970, el nom de «Viladrau» va aparèixer al programa de mà d'un concert benèfic que es va fer a Nova York, on Alicia de Larrocha va interpretar, entre altres obres, la transcripció per a piano de la sardana que porta aquest títol, composta pel meu pare, durant la seva joventut.

ELS MEUS RECORDS

Estudiant, viatjant o fent un concert. Així era la major part de la vida de la meua mare. Una vida dedicada plenament a la música per veritable

vocació. Va ser una dona molt independent, modesta, extremadament crítica amb si mateixa i, per tant, quasi sempre insatisfeta.

Tot i que abans de complir els tres anys ja va demostrar tenir extraordinàries aptituds musicals, mai no li va agradar que se li digués que va ser una nena «prodigi». Era una paraula que detestava, ja que considerava que, un nen prodigi, era aquell que estava explotat i sobre-exposat públicament per la família per tal d'assolir un èxit immediat i, consegüentment, la fama. Va tenir la sort d'estar guiada musicalment pel Mestre Frank Marshall (deixeble de Granados i continuador de la seva escola pianística) qui va saber convertir, sense presses, una nena, amb un talent musical extraordinari, en una gran pianista.

Va ser una persona incansable i molt responsable al llarg de tota la seva trajectòria artística. Els meus records d'ella són sempre davant del piano estudiant. Com a mare, tant el meu germà com jo, en vam poder gaudir poc, ja que les seves estades a Barcelona eren molt escasses. Cada vegada que se'n havia de marxar, per a nosaltres era un drama i a ella se li encongia el cor. Les partides es veien recompensades amb les arribades, que eren una festa. Sempre que no tinguéssim escola, el nostre pare ens portava a l'aeroport a buscar-la. Era l'antic aeroport de Barcelona, dels anys 60, que gairebé podies rebre els passatgers a peu d'escala. Jo solia portar un ram de flors per entregar-li així que la veiés aparèixer.

Encara que a la nostra infància va ser difícil acceptar les seves absències, sempre vam sentir el seu amor de mare encara que fos a través de cartes, postals i trucades telefòniques que eren contínues. Amb els anys, vam anar entenent i acceptant amb naturalitat que la nostra mare no fos a casa, alhora que, el sentiment d'admiració i orgull pel seu art, va anar creixent.

Recordo que, a l'estiu de 1968 (jo tenia 9 anys), la meva mare va aparèixer per Viladrau amb el dit polze de la mà dreta embenat. Resulta que, estant de gira pel Canadà, en obrir la porta d'un taxi, va sentir un dolor molt agut que li va impossibilitar continuar tocant. Es veu que, sense saber-ho, un quist adherit a la falange li havia anat debilitant l'os i, al prémer el botó de la maneta de la porta, l'os es va trencar. La continuïtat de la seva vida artística va estar en greu perill, però, gràcies a l'eminent doctor Josep Trueta, que és qui la va operar, la seva falange va ser reconstruïda amb cartílag del maluc. Com a dona activa que era, va aprofitar el temps de recuperació per a estudiar algunes obres compostes per a la mà esquerra i incloure-les en el seu ja ampli repertori.

Una vegada recuperada, en agraïment a la persona que li va salvar la seva carrera, va fer un recital a casa del doctor, al que van assistir un reduït número d'amics íntims. Al dia següent, el 23 de gener de 1969, el Dr. Trueta li va escriure la següent carta:

Alicia:

La vida m'ha deparat en repetides ocasions, la joia de trobar-me rodejat de l'afecte humà, tònic ben necessari pel que, com jo mateix, es dedica a compartir el dolor dels altres. Poques vegades, molt poques, he tingut el privilegi de sentir-me tan prop de la felicitat integral com la nit passada. L'art, la ciència i, més que res, la bondat i l'amor que tot ho agermanen, crearen un nucli de perfecció tan excepcional que tots els que tinguérem la sort de gaudir-ne, ens recordarem tota la vida.

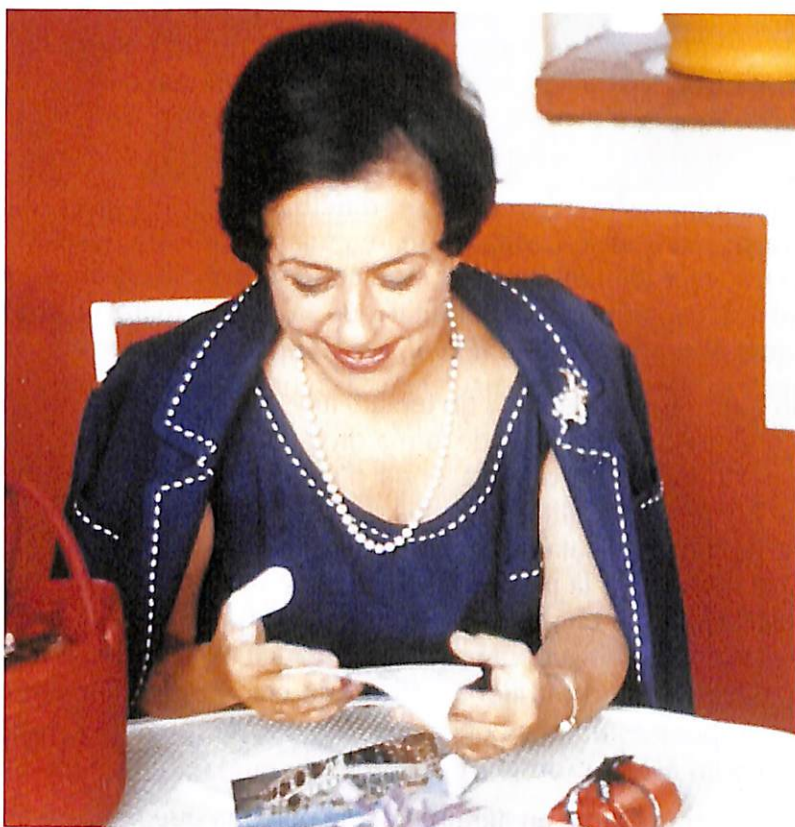
El miracle tingué un nom:

Alicia!

Que el proper viatge de conquesta del món tingui el seu port de repòs a Barcelona i un llit d'ancoratge a la Rambla de Catalunya.

Alicia i Joan, gràcies en nom de tots.

Pep Trueta

Alicia amb el dit embenat, durant la seva recuperació. (Arxiu Alicia de Larrocha, 1968).

Recital d'Alicia de Larrocha a casa el dr. Trueta. (Arxiu Alicia de Larrocha, 1969).

Com ja he dit, la figura del meu pare va ser molt important. Era el seu més gran admirador i és per això que sempre va estar al seu costat (que no darrere); que va intentar facilitar-li la vida perquè pogués compaginar

la faceta artística amb la familiar; que li donava ànims cada vegada que ella defallia i, el que més admiro, és que va acceptar la soledat a canvi de veure la seva dona triomfar.

L'any 1972, al fer-li la analítica a causa d'un atac de ciàtica, van descobrir que tenia hepatitis crònica. Des que li va ser detectada aquesta malaltia, van transcorre 9 anys fins que, el 1981, es va convertir en cirrosi. En aquella època, no es feien trasplantaments de fetge ni existia cap tractament. Com a darrer recurs, el van operar, i va morir exactament al cap d'un any i de múltiples ingressos a urgències. Durant aquest terrible any, vaig estar amb ell dia i nit, fins que vam decidir recórrer a l'ajuda d'un cuidador nocturn. Des d'un principi, la meva mare va voler anul·lar tots els seus compromisos per poder estar al seu costat, però ell no la va deixar. Vaig ser testimoni de com, alçant la poca veu que li quedava, va obligar la meva mare que no renunciés ni a un sol concert per estar amb ell. Es pot ser més abnegat i generós?

Hom es pot imaginar com va viure la meva mare tot aquest període. Pot ser va ser el més dur de la seva vida. Sortia als escenaris amb un sentiment de tristor i d'angoixa permanent i, encara que li vaig dir que estigués tranquil·la perquè tindríem cura d'ell, el sentiment de culpabilitat per no ser al costat del seu marit, la torturava. Finalment, dient una mitja veritat per convèncer el meu pare, ella va al·legar necessitar unes vacances per descansar. Així, mig enganyat, els seus dos darrers mesos de vida els va passar envoltat de la família al complet.

Tant el meu germà com jo, des de la nostre adolescència, teníem clar que havíem d'intentar no preocupar la nostra mare. Ella estava molt temps fora i si li explicàvem els nostres problemes o preocupacions, se'n aniria angoixada. El mateix feia ella amb nosaltres. Aquesta sobreprotecció es va anar incrementant amb els anys, sobretot des de que el meu pare va morir a l'agost del 1982. Aleshores, jo tenia 23 anys i el meu germà 25.

La vaig acompanyar a la primera gira de concerts que va fer després de perdre el seu gran suport. Vam estar juntes durant tres mesos viatjant pels Estats Units i aquí va ser quan vam anar coneixent més a fons les nostres virtuts, els nostres defectes, els nostres gustos. Però, tot i així, la sobreprotecció mútua va ser-hi sempre present. Recordo un dia a Los Angeles. Érem a l'habitació de l'hotel. Jo era a una saleta veient la televisió i la meva mare s'estava acabant d'arreglar, abans que ens vinguessin a buscar per anar al teatre on havia de fer el concert. De sobte, vaig notar una lleu tremolor i que les portes de l'armariet on era la TV es van començar a moure. De seguida vaig tenir clar que era un petit terratrèmol. Veient que la meva mare no ho notava (al menys no em deia res) per no espantar-

la, li vaig dir, donant-li presses, que hauríem de baixar al vestíbul si no volíem fer tard. Vam baixar i ja no vaig tornar a notar cap tremolor més. Al dia següent, quan érem al cotxe, camí de l'aeroport, li vaig comentar el que havia passat, però que no li vaig dir res en aquell moment per a no preocupar-la, i em va contestar, tot rient, que ella també ho va notar, però que tampoc em va voler dir res per no espantar-me.

Als aeroports, discutíem per qui agafava les maletes. Ella no em deixava que les agafés jo, i jo no li deixava que les agafés ella. Al final, jo m'imposava.

Després d'aquesta gira, poc a poc va anar recuperant els ànims i va tornar als escenaris refugiant-se en la música. Aquesta nova etapa es va convertir en la més prolífica en quan a concerts es refereix, arribant a fer, el 1985, més de 130 concerts l'any.

Ella era feliç viatjant sola ja que era una persona molt independent. Tant quan vivia el seu marit, com, després, nosaltres, els seus fills, sempre intentàvem protegir-la, no deixant-li fer segons quines coses per tal que no prengués mal, sobretot a les seves mans. Es per això que, quan la deixàvem a l'aeroport, d'alguna manera se sentia alliberada.

Ella s'hagués volgut retirar l'any 2000, amb 77 anys. Li semblava un número rodó. Però no ho va poder fer. Sempre havia dit que era una bogeria signar contractes amb dos o tres anys d'antelació perquè era impossible saber com es trobaria aleshores, i tenia raó. No es va poder retirar al 2000 perquè tenia signats contractes fins el 2003.

Aquest 3 anys van ser difícils per a ella. Era conscient que les seves facultats físiques (memòria, vista, oïda...) anaven minvant i, una persona tan crítica amb si mateixa i responsable com era ella, ho passava molt malament. En aquella última etapa de la seva activitat com a pianista, la vaig acompanyar sovint i, per a mi, tampoc va ser gens fàcil. M'afectava molt veure-la insatisfeta i seria en acabar un concert. Tant feia que obtingués un gran èxit. El seu exigent parer era el que, per a ella, comptava.

Des del 2002 i al llarg de tot el 2003, es va anar acomiadant de cada ciutat on tocava i, per casualitat (doncs va ser l'últim contracte que havia signat) el darrer que va fer va ser a Jerez de la Frontera, el 29 de novembre del 2003, amb 80 anys.

Una vegada alliberada dels seus compromisos concertístics, va continuar viatjant fent cursos, classes i supervisions a diverses ciutats d'EUA, França, Itàlia i Espanya, fins que, l'1 d'octubre del 2004, va patir una caiguda a casa seva i es va trencar el fèmur havent-li d'operar. Això va representar un abans i un després a la seva vida. Va passar de ser una persona totalment independent, a dependre dels demés... Tot i així, encara va continuar,

durant uns tres anys, fent classes a casa seva, fins que la seva salut li va permetre.

Mai m'havia pogut imaginar com seria la vida de la meva mare, una persona tant activa, quan la salut li faltés... Mentre la vista li va deixar, va llegir gran part de la seva biblioteca, i mentre l'oïda no li va fallar del tot, va escoltar molta música. S'anava debilitant per moments, però el seu cap el va tenir sempre lúcid i, encara que li costava expressar-se, mai la vaig sentir queixar-se.

Va morir el 25 de setembre del 2009 i, des de aquell dia, conscient de la rellevància de la seva figura, em vaig proposar dedicar-me a preservar i difondre el seu llegat i la seva memòria. Amb aquest objectiu, són moltes les coses que s'han realitzat: la publicació de 2 llibres (un biogràfic i l'altre per a nens), un documental sobre la seva vida, la publicació de partitures de les seves composicions d'infància i de joventut, i pot ser la més important i laboriosa que és la catalogació del seu arxiu, que no deixa de ser la continuació de la tasca que va començar el meu pare. Aquest arxiu es pot consultar a través d'internet, o presencialment, prèvia cita.

El 2023, any del centenari del seu naixement, ha representat una gran oportunitat per ser recordada i, a través de concerts-homenatge, conferències, xerrades, exposicions i un gran número d'activitats, el seu nom ha pogut arribar a gent que segurament desconeixia qui era i, el que per a mi és més important, al joves, les noves generacions d'estudiants de música.

La meva mare no es sentia còmoda amb els grans afalacs ni sent protagonista de res, així doncs, no sé si li hagués agradat que el seu nom es pronunciés tant al llarg d'aquest any en què hem commemorat el seu centenari, però, el que sí sé és que, a part de tots els que creiem que s'ho mereix amb escreix, hi hauria una persona a qui, tot això, li faria sentir molt feliç i orgullós, que seria el meu pare.

Serveixi aquest escrit com el meu particular homenatge als meus pares a qui tant vaig estimar i admirar.